

Csatári Bálint

Térbeli történelem és időbeli földrajz

Településtörténeti kutatások: Solt–Tételhegy,
Kiskunfélegyháza, Amler-bánya

Elisé Reclus híres mondatának rövidített változatát adtam e kis könyvbemutató szöveg címéül. Ez a mondat jutott ugyanis először eszembe, mikor e kellemes simítású és komoly tartalmú könyvet személyesen Somogyvári Ágnestól átvettem és belepillantottam. Igen, a könyv nagyszerűen reprezentálja azt, hogy a földrajz valóban térbeli történelem, a történelem pedig időbeli földrajz. Számomra mint geográfus számára ez eddig sem volt kétséges, de most valamiképpen és egyértelműen érzékelttem ugyanennek az állításnak az átélését és igazát a kötet régész és történész szerzőinek részéről is. Élvezettel tudtam tehát emiatt is olvasni ezt a munkát, mert egy valóban nagyon különös földrajzi hely, számtalanszor szinte misztikus érzeteket keltő terének őstörténete meglehetősen plasztikusan bontakozott ki előttem.

Ez volt számomra az első nagy meglepetés az e könyvvel való találkozásakor, azon túl persze, hogy eddig is közel állt hozzám, mint érdeklődő alföldi kutatóhoz a régészet. E tekintetben az első élményeim 1955 kora őszére nyúlnak vissza, amikor első osztályos voltam, s az akkor fiatal és ambiciózus régész, Kalicz Nándor ásott ott Biharban, Zsákán, a Vár-dombon, a mi falusi állatorvosi szolgálati lakásunk kertjében. Négy méter mély volt a feltárás. S csodálatos kincseket talált. Hatalmas őstulokfejet, újkőkori női szobortöredéket. S mint a jeles régész írta később erről a feltárásáról: jelentős hely volt ez, ahol egykor végbement az ún. „neolitikumi” forradalom, s az akkor ott élő népek földművelésbe fogtak, majd kifejlesztették az agyagművességet. Gyermekkoromban, éppen ezen élmények hatására, sokáig régész szerettem volna lenni, amit csak erősített, hogy minden ősszel a szege-di József Attila Tudományegyetem régészhallgatói is felkeresték a kertünket, s boldogan vitték magukkal azt a néha többkilónyi cserépdarabot, amit ásás és kapálás után kinyertünk számukra. De hát ezek persze csak szép emlékek, de olyanok, amelyeket mindig újraélek, amikor Szentpéteri Józseffel és munkatársaival találkozom, nem is beszélve arról, amikor mindezt meghívásukra éppen Solt–Tétel-halmon, az ásatásaik idején tehetem meg.

Egyetemes tudás és örök barátság. Ennek a régi rövid írásomnak a címe is eszembe jutott, amikor a könyvet alaposabban elkezdtem átolvasni. Ezt a címet annak a kis cikknek adtam egykor, amit nyelvész barátomnak, Kontra Miklósnak a születésnapjára köszöntő könyvébe írtam. Mert ez a könyv, amit most itt bemutatunk, ezeknek a párba szedett fogalmaknak is megfelel. Az első fele azért, mert az a tudás, amit összegyűjtött, nemcsak a régészethez kapcsolható, hanem a földrajzhoz, azon belül a geomorfológiához, illetve a térképtanhoz, az ökológiához, a geológiához, a geofizikához, a numizmatikához, és sorolhatnám még

A könyvismertetések 2014. november 19-én hangzottak el a kecskeméti Cifrapalota dísztermében – A Szerk.)

akár tovább is. Ez az egyetemes tudásigény, és ezzel együtt az igényes tudás vész el kissé manapság. S csak megerősíteni és messzemenően értékelni tudom a szerkesztő és szerző kollégák abbéli törekvését, hogy nem engedtek a kísértésnek. Az utókor számára csak így érdemes írott – sőt a tárgy jellegéből következően – dokumentált formában megírni, leírni, lerajzolni, lefényképezni mindent, ami a múlt tudásából feltárható.

A bekezdés mondatának másik fele meg azért fontos számomra, mert valóban több mint három évtizedes barátság fűz össze Jóskával. Amikor kettesben először „bepróbálkoztunk” a Soltról elszármazott Bács-Kiskun megyei elnök úrnál, Balogh Lászlónál, hogy a megyei múzeumi szervezeten keresztül segítsen elindítani ezt a munkát, Szentpéteri Jóskán kívül talán senki sem hitte, hogy mind a régészetet, mind a barátságot így megerősítheti az a hajdani látogatás. Aminek persze előzménye volt az a meglehetősen misztikus terepbejárás is, amikor Ágit, Füzi Lacit, meg engem is, valami titkos proklamációval kihívott bennünket Jóska azon a tavaszon a Tétel-halomra. De most már végre illene mindezek után konkrétan a könyvről is szólni, hiszen végül is erre kértek fel.

Nagyon tetszik például a könyv alcíme: *Eredmények és perspektívák*. Számomra ez a perspektíva szó azonban nemcsak az ásatások és a tudományos kutatások folytatásának a feltétlen szükségességét vetíti előre mint tudományos kutatási perspektívát, hanem valaminő formában ez a könyv a szó szoros értelmében is a vizsgált és megásott terek (nem tudom, van-e ilyen szakszó a régészetben) valóságos perspektíváit is feltárja. A sokféle térkép és légi fotó perspektívasugalló világától a cseréptöredék profiljainak a gyönyörűségei rajzaiig, vagy az Amler-bánya Árpád-kori falusi épületeinek nagyszerű rekonstrukciós képeiig. A vizuális típusú olvasóknak igazi élményt jelenthet már a könyv átlapozása is.

Már ejtettem szót róla a bevezetőben, de most újra szóba hozom, csak a tudományos műszót használva: nagy értéke a könyvnek az interdiszciplináris megközelítés, a tudományos sokféleség. S ezen belül is látható, érzékelhető, hogy minden szerző nagy odaadással írta meg a cikkét. Tudom, ilyen sokszerzős könyv esetében nagy merészség kiemeléseket tenni, s nem is igazán illendő, de a Tétel-halom domborzatának és szerkezetének kialakulását taglaló cikkekre mint geográfus is csak csettinteni tudtam. Aztán szinte horrorisztikus volt a sok fej nélküli tételhalmi csontváz története. Nagyon impulzívak a Vátya-kultúrát és a középkori településeket elemző írások, vagy a középkori templom rekonstrukciójára törekvő gondolatok, illetve ábrák, ismét csak azt bizonyítva, hogy Reclus-nek mélységesen igaza volt. Csak fokozta ezt az érzést, amikor a mindkét ásatási terület állatcsontleleteit bemutató cikkekre kukkantottam bele. Bevallom, ilyen tartalmú cikkeket eddig még sohasem láttam, olvastam. De hogy még bűgattyút is készítettek sertés lábközép-csontból, ezt valóban nem gondoltam!

A könyv szerkesztése magas színvonalú, a tanulmányokat egységesítő törekvések dicséretesek. A szövegek nagy többsége jó stílusban íródott, többek túlmutatnak a szakszöveg adta pusztá alapkereteken, s ebből következően élvezetes tudományos oknyomozó olvasmányok. Befejezésül engedjenek meg még egy gondolatot, azon túl, hogy messzemenő kollegiális szeretettel gratulálok a szerzőknek és a szerkesztőknek e könyvhöz. Ez pedig arról szól, hogy elképzelem most Önökkel együtt, hogy a Tétel-halom régészeti lelőhelye védett értékű területté válik. Majd a halom egész területén jelentős mértékű ásatások folynak a következő években. Korhű települési rekonstrukciók készülnek majd abban a különös történelmi emlékparkban, amely itt létesül. Akár az itt tartott ősi állatokkal, zöldségeskertekkel, fazekas- és kovácsműhelyekkel együtt. Említettem már az imént

azt a Jóska barátom által szervezett misztikus Tétel-halom-látogatást, amikor felvillantott előttünk egy olyan „titkos” térképet (egy légi fénykép alapján készített rajzot), amelyen pár pillanat alatt láthattam az Ó vízióit erről a különös helyről. Meggyőződésem, hogy e könyv és a mögötte lévő alapos munka – egy évtized után – közelebb vitt ahhoz az elképzeléshez. Kívánom, hogy el is érje. Együtt ezzel a remek szerzőkollektívával.

Mert, hogy is szól mindezekről a 13. oldalon is emlegetett költőnk, Buda Ferenc a múlt hantja, a jövő torlasza, avagy a fellelt leleteket illetően (Himnusz haza, részlet):

*„... sváb hetede rác harmada
egybeszakad jász szarmata
birodalom és gyarmata*

*gót hun görög bolgár kabar
tót kun török alán avar*

*örmény oláh tatár zsidó
meghódított és hódító*

*itt fortyog a fél kontinens
minden csontunk ambivalens ...”*